

AGENCIA EFE, **Manual de español urgente**, 5. argitalpena, Cátedra, Madril 1989.

Koldo Biguri

Efe Agentziaren Manual de Español Urgente hau (MEU aurreantzean), atariko orrian dioenez, gazteleradun komunitatean argitaratu dirennetatik aintzinakoena da, bai eta zabalduena ere. Haren bidez halako konponbide bat eman nahi zaie kazetaritzaren hizkuntzak —eta ez bakarrik kazetaritzarenak, gehitu beharko genuke guk, zeren eta alor horretatik haruntzago ere aise iristen bait da— dituen arazo larriei, Espainiako Hizkuntz Akademiaren Hiztegia berriz noiz argitaratuko zain egoterik ez bait dute. Hitzaurrean gehiago zehazten da betekizun hori, esanez gerta daitezkeen hizkuntz-okeerrei aurrea hartu, zalantzak argitzeko laguntza eman, eta gaur egun hizkuntzaren alorrean dagoen iraunezkortasun handia dela bide hitz berrien erabilerari buruzko irizpide bateratuak eskeintzen saiatzea dituela helburu.

Eskuliburu hau 1976an plazaratu zen lehen aldiz, eta dagoeneko bosgarren argitalpena iritsi da, datu nahikoa argigarria haren balioaz eta arrakastaz. Gaur gaurko gaztelaniaren beharrak erabakitzen eta hizkuntza modernoaren auzien korapiloa askatzen gehiengotan geldo samar ibiltzen den Hizkuntzaren Akademiari aurrea hartu eta halako edo bestelako bide bat seinalatu izanak eman eta ematen

diote balioa MEU-ari; lantegi horretan baditu filologo talde bat, eta batzorde aholkulari bat, Efe Agentziak eskeintzen dituen albisteen hizkera findu eta orrazte lanetan, batez ere gaztelaniaren esakera jatorren tokian erabiltzen diren alferreko hitz arrotzak baztertu eta gaztelaniaren beraren erabilera okerrak zuzentzearen. Antolakera horren seriotasunaren frogagarri, aski da aipatzea batzorde aholkularia osatzen dutenen artean Manuel Alvar, Real Academia Española-lako zuzendaria, eta Fernando Lázaro Carreter eta Valentín García Yebra, akademiakideak biak, daudela.

Esan bezala, MEU-aren eginkizuna, edo baliagarritasuna, kazetaritzaren munduko hizkuntzatik haruntzago iristen da, eta gaztelaniaren beste hainbat alorretara zabaltzen; izan ere, liburuaren helburua aurkezteko orrietan adierazten denez, “gaur egun askoz eragin handiagoa dute hizkuntzaren baitan prentsak, irratiak eta telebistak, hezkuntz sistemak berak baino”. Horrela, ematen diren adibideetatik eta zuzentzen diren erabilera okerretatik hainbat eta hainbat ia hizketa molde arruntetara ere pasa direla baieztatu daiteke.

Halako oinarriak eta abiaburuak izanik, liburua zazpi zati nagusitan banatuta dago:

- Idazketa: ortografia, morfologia, lexikoa eta gramatika, azken hau preposizioen bidezko esamoldeen zerrenda batez osatua.
- Alfabeto arrotzen transkribapena.
- Leku-izenei buruzko oharrak: gaztelaniaz tradizioa dutenei eusteko beharra azaltzen da batez ere (“*Pekín*” erabiltzeko, eta ez “*Beijing*”, esaterako); eta bestelakoak grafiaren aldetik nola gaztelateratu (“*Azerbaiyán*”, eta ez “*Azerbaidzhan*”).
- Okerbide gerta daitezkeen jentilizioak: dexente zabaldu da pasarte hau —ia hamahiru orri gehiago; lehenago bakarra zeukan—; euskaldunoi dagokigunik ere bada, ezen nork daki Miarritzeko biztanleei nola deritzaien gaztelera?— Gobernu eta nazioburuen zerrenda: aldakorra izanik berez, hau ere aldatu da bosgarren argitarapen honetan.

- Sigla eta laburdurak: asko zabaldu da, zazpi orritik hogeita-laura hain zuzen.
- Lexikoa: liburuaren pasarterik luzeena izanik, edizio honetan askotxo handiagotu da hau ere: 60 orritik 82ra, 267 sarrera berri dituelarik —1.700dik gora ditu guztira—. Gauza ohargarria da sarrera berri horietatik laurdena baino gehiago ingeles hitz mailegatuen ordeztzatzen diren esamoldeei dagokiela; lehengo argitalpenetik oraingora igaro diren sarreretatik ere beste horrelako hainbat daude. Argi dago, beraz, nondik datozkion gaztelerari ajeak. Bestalde, lehenagoko edizioko sarrera batzuetan okerrekoztat jotzen ziren zenbait esamolde onartu egin ditu Akademiak bere hiztegiaren azken argitalpenean, eta MEU-an hala jaso da.

Hemengo erreseina honen helburua ez da, ordea, berrargitarapen honen albistea emate hutsa, baizik eta eskuliburu honek guri, euskal itzultzaileoi, eta euskaraz idazten dugunoi ere esan beharko, ematen dizkigun ikaskizunak agerian jarri eta goraiatzea. Ezen elebidunak garen aldetik, eta erdaraz baliatzen ohituak, gureak ere bait dira neurri oso handian liburu honetan salatzen diren okerrak, eta ez bakarrik gaztelaniaz ari garenean, baita erdal testuak euskaratzen ditugunean eta, orobat, euskaraz idazten dugunean ere.

Neure esperientziak eta eskarmentuak erakutsi didatenez, eta niri bezala beste hainbati ere bai, administrazioan aritzen garen itzultzaileoi oso testu kaskarrak eta era guztietako okerrez beteak iristen zaizkigu haiek euskaratzeko aginduaz. Eta ez bakarrik administrazioan aritzen garenoi, ez bada. Horregatik, on da tankera honetako liburuaren laguntza gure esku edukitzea, kaskartasun eta oker guzti horien arriskuetatik begira gaitezen, euskarara ere aldatu eta susturriak aterako ez badituzte. Eta hainbatek atereak ditu jadanik, tamalez, segituan ikusiko dugunez.

Adibideetara igaro aurretik, interesgarria izango da gogoratzea gure artean ere honelako lanik agertu izan dela; Pello Salaburuk eta Xabier Kintanak 1984. urtean argitaratu zuten *Euskara hobean hobe* liburuaz ari naiz, jakina. Izan ere, liburu honen sorrera ere

antzekoa da, parte batean behintzat, haren lehenengo zatia, Salabururen ardurapekoa hain zuzen, Euskal Herriko Unibertsitateko Informazio-Zientzien Fakultateko euskaldun ikasleen idaztankera lantzeko apunteek osatzen bait zuten; bestetik, gainera, Kintanak tajaturiko pasartean gaur egungo euskaran dauden trakeskerien artean erdarakadei zor zaizkienak ugari dira. Tamalez, liburu hark bost urteotan ez du argitalpen gehiagorik izan, eta bere balioa ia lekukotasunaren mailan geratu da horrenbestez.

Dena dela, ez liburuška hartan, ez geroxeago Gotzon Garatek plazaratu zuen **Erderakadak** luzeagoan, ez da ezer aipatzen erdaraz ere gaizki eratuak diren erdarakadei buruz, eta horiexek nabarmendu nahi ditut nik oraingoan. Egiazki, ezin esan daiteke euskaldunon artean irizpide-batasunik dagoenik erdarakaden auzian ere; alferrik ez bait da euskal esamolde jatorra "herrik bere lege, etxek bere haztura"; baina zerbaitez bat etorri behar badugu, erdaraz ere erabili behar ez direnak tintontzian uzteaz etorri beharko gutxienez. Hona hemen horietako batzu.

a.- Ortografia eta morfologiaz

- **Datak**: astegunen eta hilen izenak, eta bai urte-sasoiak ere, letra xehez idatzi behar dira, eta urteak punturik gabe; beraz, ezin da idatzi "26 de Noviembre de 1.989", baizik eta "26 de noviembre de 1989". Ez da alferreko gauza izango Kintanak berean ez duela lege hau betetzen aipatzea, hil izenak letra xehez emateari dagokionez behintzat.
- **Hamarkadak**: hamarkadei deitzeko ez da zuzena "los treinta" edo "los noventa" esatea, ingelesaren moduari jarraituz; hortaz, "90ak urriari hasten dira", arestiko hauteskundeen lelo gisa dexente aldiz entzun eta ikusi genuen hura ere linboan utzi beharko. Era berean, MEU-ak ez du ontzat ematen esandako haren ordeaz erabiltzen den "los años treinta" ere, guretzat oso ohizkoa izan arren, eta bai, ordea, "el tercer decenio del siglo XX", edo berriagoa den "la tercera década...". Akademikoez erabakiko dute horren zuzentasunaz.

Euskaraz ere buruhauste usua izaten da hori, denetarik ikusten bait da, eta ez dena urre-legezkoa —ez behintzat “*hirurogeigarren hamarkada*”, erruz entzuten bada ere—.

- **Maiuskulak:** edo letra larriak, noski. Gehiegi erabiltzen dira, eta gero eta gehiago, letra larriz jartzen den izenari ohore edo egin nahian; nere eritziz, MEU-ak ez du behar bezain luze jorratzen puntu hau, eta horretarako, J. Mtz. de Sousa-ren **Dudas y errores de lenguaje** (Parainfo argitaletxea) gomendatzen dut, maiuskula/minuskula gora beheraren inguruko zalantzen zerrenda oso samarra bait dauka.

b.- Gramatikaz

- **Aditz perifrasiak:** gero eta gehiago ikusten dira aditz partizipio soilen ordeztuak “aditza + osagarria” moduko itzuliak; MEU-ak dionenez, zentzurik ez du “*dar comienzo*” edo “*darse por terminado*” nahiago izateak, “*comenzar*” eta “*terminar*” baino. Euskaraz ere ugaltzen ari dira honelakoak, jadanik hil ez baina “*hilda suertatzen*” direnak lekuko.
- **Esaldi pasiboak:** gaztelaniaz perpaus pasiboak guztiz jatorrak izanik ere, ingelesaren eraginez neurririk gabe ari dira ugaltzen, beharrezkoak ez direnean, hau da, era aktiboko perpausa erabiltzerik badagoenean; horrela, “*Un crédito ha sido votado por el Congreso para los damnificados...*” esan ordeztu, gaztelania ez bait da, “*El Congreso ha votado un crédito...*” ipin zitekeen besterik gabe. Euskaraz are kontu handiagoz ibili beharko genuke honelakoak itzultzean, jakin-neko arrazoiengatik behar ere.
- **Gerundioa:** sarri askotan erabiltzen da gaizki erdaraz, batez ere gerundioz agertzen den menpeko esaldiak esaldi nagusiko ekintzaren ondorengo zerbitu azaltzen duenean —“gerundio de posterioridad” esaten zaio—: “*El agresor huyó, siendo detenido a las pocas horas*” oker eginga dago, eta “*El agresor huyó, y/aunque fue detenido...*” esan behar zen haren

ordez. Beste horrenbeste gertatzen da “gerundio del BOE” deitzen denarekin: “*Se publica un decreto regulando la exportación de vinos*”, “*que regula...*” esan ordez. Euskaraz ere maiz ikusiko ditugu honelakoak: “*Lehen pausoa ikastole-tako esperientzia elebidun ezberdinak jasotzea izan zen, horretarako inkesta bat prestatuz*”. Baita BOEko gerundioaren euskal kimuak ere: “*Foru-Erabakia, 1989.eko otsailaren 14ekoa, Erakunde Harreman eta Toki Administrazioeko Zuzendaritzarena, Autonomia Elkarteko udalerrien izen ofizialak argitara emanéz*” - Alegiazko geroa: ez da erabili behar gaztelaniaz “condicional del rumor” deitzen dena, hau da, zalantzazkoa den edo ustez gertakizun dagoen zerbait adierazteko erabiltzen den baldintzazko aditz forma; esate baterako: “*El gobierno estaría dispuesto a entablar negociaciones con los sindicatos*”, edo “*Según fuentes del Pentágono, un grave accidente nuclear habría tenido lugar en...*”. Frantsesetik datorren erabilera hau behin eta berriz azaltzen da albisteetan, eta euskaraz ere agertzen hasia dago: “*Gobernua prest legoke sindikatuekin negoziaketan hasteko*”. Erdaraz bezala euskaraz ere hori bera adieraziko dugu “*Parece ser que el gobierno está dispuesto a...*”, edo “*prest omen dago*” esamoldeekin, konparazio baterako.

d.- Lexikoaz

MEU-ak arreta berezia ematen die gaztelania modernoan, esan edo idatzitakoari halako goimaila eman ustez, erabiltzen diren sasi-teknizismoei, eta ez du lotsarik horiek “pedantesco” edo “abominable” bezalako deituraz bataiatzeko. Itzultzaileak garen aldetik, hau da inork egin duen testu bat beste hizkuntza baten hitzunengana helarazteko beharrezko diren bitartekari hutsak, iristen zaizkigun hitz-esaldiak zuzentzeko uzkur ibiltzen gara, haiekin batera ideiak ere aldatuko ditugulakoan; eta hori pekatu da. Alabaina, ez zaizkigu gaizki etorriko erabilera horiei buruz EFE Agentziaren eskuliburuak azaltzen dituen iritziak eta jarrai-bideak ezagutzea.

Ziur nago gutako askori aspaldidanik ez zaigula egokitu halako arautegi, egitasmu, txosten edo dena delakorik filosofia batean oinarrituta ez dagoenik, edota ondorioetara iristearren nola edo halako parametroak eta premisak kontutan hartzen ez dituenik.

MEU-ak dioenez, badirudi jadanik ahuleriak jota daudela irizpideak, ikuspegiak, funtsak, eta abar ezertxoren oinarri izateko; eta, beste horrenbeste, alferrik ditugu arrazoiak, zertzeladak, gertakizunak edo gorabeherak *“La opinión pública cambia con arreglo a parámetros imprevisibles”* euskaratu behar dugunean. Txakur txiki batek adina balioko digute uste, iritzi, baldintza edo planteiamenduek halako *“La valoración de lo producido bajo estas premisas no es tarea fácil”* bat aurpegiatzen digutenean.

Dotore usteko hizkuntzarekin jarraituz, begien bistan dago gure gizarte dohatsu honek aspalditik ez duela problemarik, baina ez gaitezen alaitu, problematikak barra-barra dituelako: gazteriaren problematika, emakumeena, edo *“hirugarren adineko”* ena, puripurian daudenak aipatzearren. Eta okerrago dena, arazo guzti horiek konpontzeko moduak, bideak eta abar aski ez izan, eta metodologiak baino ez zaizkigu geratzen, gu dohakabeoi. Ez erdaraz, ez euskaraz ere.

Nolanahi ere, gaztelerari esker esandako horiek guztiak gero eta gutxiagotan ari dira gertatzen Euskal Herrian, edo Gipuzkoan, edo estatuan: denak Euskal Herri mailan, Gipuzkoa mailan eta estatu mailan gertatzen dira eta. Gainera, denak ez dira munta handiko gorabeherak, eta bakanka azaltzen dira, edo jende gutxiri dagozkio; bada, horiekin ez dezagun irtenbide, neurri edo ezer berezirik erabil, inondik ere ez, neurri espezifikokoak behar ditugu eta. Horiek horrela —testuinguru honetan, barkatu—, Jaungoiko errukitsuak lagun gaitzala gure lege-antolakuntzaren markuan —hau da, gure legedian edo gure legeen artean— horrelako kinka larrietarako konponbideak aurrikusten duen dekreturik ez badugu eskura-konponbideak erabaki, ezarri, aipatu edo esatea ez zaio nahikoa dekretuari-. Horrelakorik gabe, agintariak nekez implementatuko ditu behar direnak; nekezago betearaziko ditu, edo abian jarriko, edo...

Horrelako bidegabekerien aurrean, hobe du itzultzaile ohar-gabeak —euskalduna izan zein beste edonongoa— alferreko hiztegien ondoan **Manual de español urgente** hau eduki, larrialdietarako hain zuzen ere. Zerrenda luzea osa genezake: *dimensionar, economicidad, emblemático, especulación, dimensionar, nucleizar, retroalimentar, redimensionar, vehicular, versus...*

Bukatzeko, badira beste oker batzuk euskarara ere igaro direnak, baina ez dagozkionak hizkera “pedante” horri, izatez ez behintzat. Horrela, gutxik dakite políglota edo autodidacta emakumezkoak baino ezin direla izan, eta, ohitura ez izan arren, “*polígloto*” eta “*autodidacto*” esan behar dela, are gehiago halako en eraginez horren alderantzizkoak, “*amigos/as*” esaterako, barra-barra ugaltzen ari direlarik. Probetxugarria izango zaigu jakitea, halaber, “*encuentro*” hitza (gure “*topaketa*” ospetsua) ez dela zuzena gaztelaniaz, oraingoz behintzat; edo “*al objeto de*”, gaizki egoteaz gainera - “*con el objeto de*” esan behar bait da-, “*para*” batekin konpon daitekeela lasai-lasai, eta guk ere ez dugula “*-tzeko xedez*” itsusi horren beharrik, batzuk nonahi sartzeko zazpi ahaleginak egin arren.

Bada, erdi barrez erdi serio, hona hemen esandako eskuliburutik ateratako ohar bakan batzuk, haietaz baliatu nahi direnentzat. Ase geratu ez denak badaki nora jo.

SINTESIS

AGENCIA EFE, *Manual de español urgente*, 5. edición, Cátedra, Madrid 1989.

Este Manual, uno de los más antiguos y más extendidos en la comunidad hispanohablante, quiere poner los medios para llegar a la solución de los urgentes problemas que tiene hoy el lenguaje del periodismo. En efecto, es tal la situación que no se puede esperar a que la Real Academia de la Lengua publique de nuevo su Diccionario. El libro señala errores lingüísticos, trata de aclarar dudas, de dar criterios unificados para resolver la inestabilidad creada por el aluvión de nuevos términos. En él han trabajado un grupo de filólogos de gran talla, así como un consejo asesor. Y hay que señalar desde el principio que todo esto va más allá del periodismo: “Hoy en día influyen mucho más en la lengua la prensa, la radio y la televisión que el propio sistema educativo”.

El libro está dividido en 7 partes:

- escritura (redacción): ortografía, morfología, léxico, gramática.
- transcripción de alfabetos extranjeros.
- notas sobre los nombres de lugar.
- gentilicios que puedan dar lugar a equívocos.
- siglas y abreviaturas.
- Léxico. Este el capítulo más largo, con más de 1700 entradas; la mayor parte de ellas son propuestas para sustituir neologismos ingleses, lo cual es muy significativo.

El objetivo de este comentario no es sólo dar cuenta de este libro, sino al mismo tiempo darlo a conocer a los traductores euskaldunes y escritores en general. Porque, siendo como somos bilingües y acostumbrados a utilizar el castellano, también son nuestros muchos de los errores que aquí se tratan, y no sólo en castellano, sino, lo que es más grave, cuando traducimos, y, en general, escribimos en euskara.

En efecto, muchos de los textos que nos llegan para traducir, son textos repletos de errores; por ello le puede ser de gran ayuda al traductor este libro, no sea que además traslade esos errores al euskara.

Por otro lado, hay que subrayar especialmente un problema que rebasa las anteriores clasificaciones, y nos referimos al estilo lamentable, pedante, cada vez más en boga y cada vez más incomprensible, que a todos nos amenaza; así, "la opinión pública cambia con arreglo a parámetros imprevisibles..." y añadiremos que no sólo a nivel de Estado, también a nivel de Comunidad o a nivel Comarcal...

SYNTHESIS

AGENCIA EFE, Urgent Spanish Manual, 5th. edition, Cátedra, Madrid 1989.

This manual, one of the oldest and best known within the Spanish speaking community, tries to take the necessary measures to solve the urgent problems of today's journalistic style. Indeed the situation is such we can not wait for the 'Real Academia de la Lengua' to publish its new Dictionary. The book points out linguistic errors, throws light upon doubts, and gives tries to give unified criteria to solve the problem of instability created by a flood of new terms. A group of philologists of great standing have worked on this edition, as well as an advisory commission.

It should be said from the start that all this goes much further than journalism. 'Nowadays, the media has greater influence upon the language than the education system itself'.

The book is split up into seven parts:

- Writing: Orthography, morphology, lexic and grammar.*
- Transcription of foreign alphabets.*
- Notes on place names.*
- Regional names which may cause confusion.*
- Initials and abbreviations.*
- Lexic. This is the longest chapter with more than 1,700 entries. Most of them are suggestions on the substitution of English neologisms, which is very significant.*

Our aim is not just to comment on this book but also make it known to Basque translators and writers in general. because being, as we are bilingual and used to using Spanish, many of the mistakes mentioned here are ours too, and not only in Spanish, but even worse, when we translate and write in Basque.

Indeed, many of the texts which come to us to be translated are full of errors, therefore this book can be of great use to the translator in avoiding that these errors be passed on into Basque.

Special emphasis should be made on a problem which cannot be classified along with the aforementioned ones. We refer to the pitiful, affected style which is becoming more and more 'in vogue' as well as more and more incomprehensible, and by which we are all threatened: eg —'Public opinion changes in accordance with unforeseen parameters'— we might add that this is happening not only as far as the State is concerned but also in the Autonomous Communities and Regions.